

ОСВІТА: ПЕРЕДАЧА ЗНАНЬ І КУЛЬТУРИ

ОЛЕКСАНДР ДЖУРА,

доктор філософських наук, професор, директор Буриштинського енергетичного коледжу Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

У статті досліджується проблема освіти як процесу передачі знань і культури. Автор підкреслює ключову роль педагога в розвитку особистісних функцій індивіда як суб'єкта освітнього процесу. Велика роль приділяється трансляції соціального досвіду від одного покоління до іншого та його впливу на саморозвиток особистості.

Ключові слова: *індивід, життєтворчість особистості, трансформація знань, професійна соціалізація, екстерналізація, комбінація, інтернаціоналізація, педагогічна культура, трансляція соціального досвіду.*

Постановка проблеми та стан її вивчення.

Мета будь-якого навчання - навчити людину щось робити. Але система освіти має озброїти тих, хто навчається не лише певною сумою знань. Учені наголошують, що вона повинна навчити їх застосовувати знання в дії - практичній і теоретичній, пізнавальній і професійній, фізичній і розумовій - будь-якій такій, яка потрібна суспільству та самій особистості [1; 3; 4; 8; 12]. ЮНЕСКО сформулювала наріжні засади освіти XXI століття: учитися знати, учитися працювати, учитися жити разом, учитися бути. Отож, сучасна людина повинна мати всі необхідні для повноцінного життя знання. А вони в умовах інформаційного суспільства швидко застарівають. Тому індивід має навчитися володіти всіма інструментами для здобуття знань й одержувати необхідні знання, які водночас треба вміти застосовувати в процесі життєдіяльності. Проте мало навчити індивідів використовувати знання. Вони повинні чітко усвідомлювати, що будь-яку роботу можна виконати тільки у взаємодії, співпраці. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю розв'язання одного з головних завдань, які стоять перед педагогами - допомагати тим, хто навчається, навчитися жити серед людей.

Мета статті - дослідити ключову роль освіти в цілому та педагога зокрема в процесі формування високоморальної особистості, конкурентоспроможної в умовах сучасного ринкового світу; розкрити взаємодію трансляції соціального досвіду з розвитком особистісних функцій суб'єктів освітнього процесу.

Виклад основного матеріалу. Процес життєтворчості особистості повинен вибудовуватися таким чином, щоб індивід умів "бути" у світі. Це означає прийняти себе, прийняти світ, у якому живеш. Удосконалювати себе, працювати над собою. Навчитися бути - це навчитися себе розвивати, розуміти, радіти життю. Тому молодь має чітко усвідомити, що без здобуття певної суми знань це зробити дуже важко. Відтак ключовим елементом будь-якого навчання повинна бути передача й засвоєння знань. Основними способами його трансформації є:

- соціалізація - перехід неформалізованого знання у неформалізоване як розвиток навичок у про-

цесі практичної діяльності, тобто вдосконалення вже наявних навичок;

- екстерналізація - переростання неформалізованого знання у формалізоване як перетворення знань шляхом описання тих умінь і навичок, які використовуються, наприклад, виведення з практичної діяльності закономірностей;

- комбінація - трансформація формалізованого знання у формалізоване як створення з однієї теорії іншої теорії досить часто ще без перевірки дослідним шляхом;

- інтерналізація - перетворення формалізованого знання в неформалізоване, наприклад, у процесі використання інструкції з експлуатації нового приладу. Ми вивчаємо інструкцію (формалізоване знання), а потім користуємось приладом, створюємо для себе неформалізоване знання, маючи навички з використання приладу.

З огляду на наведені основні способи трансформації навчання завдання сучасної освіти виявляється значно ширшим, ніж проста передача знань. Через це воно має включати розвиток свідомості тих, хто навчається, спрямованої на вирішення евристичних завдань, пошук нового. Відповідно до рівня знань учнів і студентів, етапу навчання тощо треба вибирати й відповідні форми навчання. Завдання педагога полягатиме в тому, щоб спрямовувати хід обговорення, урівноважувати крайнощі в міркуваннях, сприяти виявленню різних поглядів і заохочувати аргументації різних позицій. "Це, безумовно, набагато важче, ніж "проповідувати істину", але набагато ефективніше й доцільніше щодо формування особистості того, хто навчається" [1, с. 4].

Водночас педагог повинен пам'ятати, що освіта - це не тільки передача знань. Це ще - трансляція особистості викладача крізь призму його педагогічної культури. Якщо особистість викладача влаштовує тих, хто навчається, вони можуть слухати та сприймати навіть дуже парадоксальні речі. У такому викладачеві, уважає С. Б. Кримський, формується сплав знання й особистості. "Іншими словами - в майбутньому освітньому процесі необхідно враховувати і використати це традиційне і перевірене часом ("добре забуте старе") особистісне знання. Че-

рез вирішення подібних завдань і пролягає шлях у майбутнє, що його торує освіта та нове її розуміння.

Можна трохи помріяти (утопічно) і повернутися до такого розуміння освіти, яке мало місце в минулі століття. Тоді її завданням було виховання в людині одночасно лицаря, поета і філософа. Якщо розуміти це не буквально, а вкладати у цю трійцю високі людські якості, то у принципі цієї мети можна досягнути. У цьому і є перспектива нашого майбутнього" [2].

Педагогічна культура є частиною загальної культури людства. У ній - духовні цінності освіти й виховання та матеріальні засоби їх втілення, а також способи творчої педагогічної діяльності, які слугують соціалізації особистості в конкретних історичних умовах. Педагогічна культура викладача, учителя є системним утворенням. Її головними структурними компонентами є: педагогічні цінності, творчі способи педагогічної діяльності, досвід створення зразків педагогічної практики з позицій гуманізму.

Показниками високого рівня сформованості педагогічної культури слід уважати:

гуманістичну спрямованість особистості педагога;

психолого-педагогічну компетентність і розвинуте педагогічне мислення;

освіченість у галузі предмета, який педагог викладає, і володіння педагогічними технологіями;

досвід творчої діяльності, уміння обґрунтувати власну педагогічну діяльність як дидактичну, виховну, методичну систему;

культуру професійної поведінки - педагогічного спілкування, мови, зовнішнього вигляду.

Індивідуальна культура виявляється в професійній поведінці педагога. Так, педагогові з високим рівнем педагогічної культури притаманні теоретичне обґрунтування власної педагогічної позиції, системність педагогічної діяльності, творення, гнучкість і варіативність у прийнятті рішень. Такий педагог має індивідуальний стиль. Він не тільки зберігає й відтворює духовні цінності освіти й виховання, а й сам створює їх у формі нових технологій, методик, дидактичних і виховних систем. І навпаки, у педагога з низьким рівнем професійної культури виявляється невпевненість, нестійкість власної педагогічної позиції, безсистемність, непослідовність, невміння вирішувати педагогічні проблеми.

З огляду на це до особистості педагога мають висуватися особливі вимоги [3, с. 17-18]. Передусім, він повинен усвідомити свій високий громадянський обов'язок - виховання гідних громадян незалежної України. У такому разі педагог буде виховувати молодь власним прикладом служіння справі. Крім того, значущою рисою педагога повинна бути його педагогічна вираженість, яка проявляється не тільки в педагогічній діяльності, але й у різних життєвих ситуаціях, поведінці самого фахівця. Важливою вимогою до педагога є знання ним свого предмета. Досвід переконує, що успішно навчає й виховує молодь той педагог, який глибоко знає свою дисципліну.

Водночас для педагога важливе не тільки знання свого предмета, але й уміння передати ці знання іншим: учням, студентам та аспірантам, яких він навчає, колегам, із якими ділиться власним досвідом роботи. Така передача знань можлива за умови володіння методикою навчання: уміння склад-

не зробити простим, доступним, урахувавши принагідно індивідуальні особливості тих, хто навчається; уміння зацікавити запропонованою інформацією, викликати бажання поповнити нею свої знання [4, с. 34-35].

Педагог також має бути різнобічно ерудованою людиною. Окрім глибоких знань зі свого предмета, він повинен володіти ґрунтовними знаннями з питань політики, економіки, філософії, мистецтва, літератури, сучасних досягнень науки й техніки. У моральному плані педагог повинен бути тим, ким він хоче зробити своїх вихованців. Тому серед критеріїв оцінювання особистості педагога особливе місце займають його моральні якості. Виняткова роль у діяльності педагога належить і його вмінню володіти своєю емоційно-вольовою сферою. Для успішної роботи йому потрібні такі вольові якості, як цілеспрямованість, ініціативність, дисциплінованість, самовладання, вимогливість до себе та інших. Водночас педагог повинен ставити перед вихованцем сильні й розумно сформульовані вимоги з метою його подальшого розвитку, тобто здійснювати педагогічний вплив гуманістичного, а не авторитарного характеру. Виявляючи в діалозі, співпраці, партнерстві повагу до того, хто навчається, виказуючи до нього толерантне й справедливе ставлення, педагог тим самим захищає свободу особистості, продовжує культурну спадщину, творить нові цінності, виявляється співучасником зміцнення демократичних взаємин у суспільстві. Отже, підготовка фахівців високого рівня передбачає гідну професійну підготовку педагогів, які повинні мати належні якості, що відповідають певним вимогам і стандартам, щоб мати можливість виховувати високоморальну особистість, конкурентоспроможну на сучасному ринку.

Суспільний розвиток пов'язаний із передачею культурно-історичного досвіду від покоління до покоління. Центральні ланки його трансформації - освіта й виховання. Культура - це "вирощування", формування й удосконалення людини. Освіта - оптимальний спосіб входження людини в суспільство і разом з вихованням - передача соціального досвіду й оволодіння цінностями світової культури. Життя й практика людини, культурна спадщина різних народів є основними засадами змісту освіти. Своєю чергою освіта - це процес трансляції культурно оформлених зразків людської діяльності. У процесі виховання людина освоює соціокультурні норми, що мають культурно-історичне значення. Тому сенс освіти полягає не тільки в трансляції соціального досвіду в часі, але й у відтворенні сталих форм суспільного життя в просторі культури. Тому питання взаємодії культури, освіти й виховання як провідних чинників суспільного прогресу й розвитку цивілізації постійно перебуває в центрі уваги всієї світової спільноти.

Для забезпечення трансляції досвіду від покоління до покоління необхідні певне інформаційне забезпечення, відповідна інфраструктура, належні соціальні умови. Усі зазначені чинники формують освітній простір. Його архітектура тісно пов'язана з будовою і функціями культури. З одного боку, освіта покликана транслювати культуру, а з іншого - система освіти разом зі всією інфраструктурою, освітні технології, люди як носії знання, які забезпечують процес трансляції, функціонування технологій, самі

є елементом культури. Носіями, суб'єктами освітньої культури виявляються окремі педагоги, різні прошарки суспільства, соціальні групи, суспільство загалом. На кожному історичному етапі існує іманентна взаємна залежність між освітньою культурою й освітнім простором, у якому ця культура функціонує і принагідно постійно зазнає впливу освітнього середовища й впливає на еволюцію освітнього простору [5, 8]. Своєю чергою розвинений освітній простір є потужним чинником прогресу культури. Перефразовуючи М. С. Кагана, можна зазначити, що життєвий цикл освіти розпадається на три основних фази - оволодіння культурою, творення культури й передача культури тим, хто йде на зміну в естафеті поколінь. Закони природи визначають фізичні межі між цими фазами, закони психологічного розвитку виставляють свої детермінанти, але тільки культура регулює власний життєвий цикл індивіда [6, с. 90].

Сучасні освітні трансформації відбуваються в умовах переходу людства до інформаційного суспільства, що передбачає формування інформаційної культури. Остання поки що асоціюється переважно з техніко-технологічними аспектами інформатизації, оволодінням навичками роботи з персональним комп'ютером. А загалом завдання формування інформаційної культури особистості та підвищення масової інформаційної культури суспільства передбачає використання можливостей усіх ланок системи безперервної освіти, починаючи з дошкільної й закінчуючи післявузівською освітою. Водночас принципово важливим є одночасне підвищення інформаційної культури й педагогів, і тих, хто навчається.

Але треба мати на увазі, що не всі переваги інформаційного суспільства є настільки очевидними, а наслідки позитивними. Наприклад, тим країнам Заходу, які вже вступили в інформаційну еру розвитку, притаманні криза інституту сім'ї, розквіт злочинності, зниження довіри до інститутів влади, демографічні та економічні проблеми. Це відбувається, передусім, через максималізацію економічного фактора та недооцінку соціокультурного чинника. У таких умовах "для молодшої людини характерним є бажання порушувати правила, які є несправедливими, нечесними чи застарілими, і прагнення максимально збільшити особисту свободу. Але необхідно також виробити нові правила, які б запроваджували нові форми спільних зусиль і давали молодій людині можливість відчути свою пов'язаність з "іншими" у спільнотах. Ці нові правила завжди передбачають певні обмеження індивідуальної свободи. Суспільство, схильне до постійного перетасовування норм і правил заради збільшення особистої свободи вибору, ставатиме щораз більш дезорганізованим і нездатним реалізувати спільні цілі та завдання. Перед молоддю постає проблема вибору, відповідальності, питання моральності та, знову ж таки, формування нових цінностей" [7].

Проте не тільки західне, але й сучасне українське суспільство поступово втрачає духовно-моральні, історичні та культурно-гуманітарні пріоритети й цінності. Це відбувається в умовах переходу до ринкових методів господарювання, розв'язання складних економічних, технічних і політичних проблем. Вирішуючи їх, українське суспільство закладає фундамент свого майбутнього поступу, водночас багатово в чому обмежуючи можливість всебічного роз-

витку людини. Зокрема, у педагогічній сфері пріоритетною виявилася підготовка "вузького" спеціаліста, який ефективно виконує призначені йому функції, що деформує загальнокультурну підготовку людини, спонукає до стандартизації особистості. Саме такі радикальні спрямування призводять до того, що в життя не втілюються нові підходи до освіти й культури, не враховується соціальна й моральна ситуація і, як наслідок, немає відчутних соціально-економічних зрушень у суспільстві.

З огляду на це професійна кваліфікація має включати не тільки професійну майстерність, але й професійну соціалізацію. Вирішення цього питання визначає два основних напрямки формування змісту навчання в закладах освіти. По-перше, це формування особистості того, хто навчається, розвиток його індивідуальних якостей та особливостей. По-друге, освоєння ним знань конкретних технологій зі спеціальності, які в майбутньому стануть засобом і змістом його професійної діяльності. І по-третє, - це гуманізація і гуманітаризація освіти шляхом відновлення її єдності з культурою. Адже будь-який спеціаліст мусить відчувати, де починаються моральні аспекти його діяльності й у чому полягає його особиста відповідальність за її наслідки. Від гуманізації освіти багато в чому залежить інтелектуально-творчий потенціал особистості. Гуманітарна підготовка повинна спрямовуватися на виховання індивіда як активного й вольового суб'єкта, здатного до самостійних зусиль у навчанні. А сучасні методи викладання гуманітарних дисциплін частіше затемнюють зміст, ніж розкривають його. Це добре відчувається на прикладі студентів, які спроможні переказати все те, що їм викладали, але неспроможні використати здобуті знання в новій ситуації, їх знання скоріше визначаються шириною охоплення, ніж глибиною розуміння. Ось чому ВНЗ, з одного боку, повинен учить студента мати власну думку, а з іншого - стати школою мислення, а не школою запам'ятовування й відтворення інформації [8, с. 124].

Однак як не є, освіта й досі неминуче пов'язана з передачею накопичених знань і різних цінностей від покоління до покоління. Тому вона була й залишається сферою долучення багатьох поколінь людей до соціального досвіду. "Традиційно в громадянському суспільстві освіті відводиться роль транслятора соціального досвіду (знань, традицій, культурних та інших цінностей, норм і зразків поведінки, світоглядних парадигм тощо). Іноді говорять про освіту як процес соціалізації, за допомогою якого а) транслюються норми дії з об'єктом діяльності (наочно-професійний аспект соціалізації), б) відтворюються й передаються норми колективної (сумісної) життєдіяльності, колективного співжиття, соціально-групової ціннісної орієнтації, в) здійснюються накопичення й передача досвіду, який забезпечує життєдіяльність усього соціального цілого, соціуму. У цьому сенсі до освіти причетні всі без винятку соціальні центри й суб'єкти локального співтовариства, освітою тим або іншим чином охоплені всі члени соціуму.

Особлива роль освіти зумовлюється, по-перше, загальним характером того продукту, який передається через освіту від покоління до покоління, по-друге, проективною функцією самого освітнього процесу, що виражається у виході його за межі сьогодення й формуванні майбутнього соціуму, прито-

му не у вигляді моделі, образу, не гносеологічно, але реально, нарешті, по-третє, у формуванні й розвитку організаційно-діяльнісних, креативних і когнітивних якостей особистості, а в підсумку - людини у всій повноті її буття" [9, с. 67].

Передача досвіду старшими поколіннями людей молодшим існує з найдавніших часів. Накопичення людством знань, розвиток знарядь і способів праці, їх ускладнення історично призвели до необхідності спеціально займатися навчанням і вихованням молоді. Кожне покоління людей вирішує три найважливіші завдання. По-перше, освоїти досвід попередніх поколінь, по-друге, збагатити й примножити цей досвід і, по-третє, передати його наступному поколінню. Суспільний прогрес став можливий лише тому, що кожне нове покоління опановувало досвід предків, збагачувало його й передавало своїм нащадкам.

Трансформаційні процеси, які відбуваються в нашій країні, утвердження в житті українського суспільства гуманістичних і демократичних ідей та свобод, ринкових відносин, норм життя правової держави й громадянського суспільства по-новому, розширено ставлять завдання перед педагогічною наукою й практикою. "Проголошення ідей не означає їх втілення в життя суспільства і кожної людини. Минулі 90-ті роки переконливо показали, що люди повинні вміти жити, поводитися належним чином в умовах наданих свобод. Щоб жити в умовах демократії, треба, щоб демократія жила в нас; щоб жити в умовах моралі й справедливості, треба, щоб мораль і справедливість жили в нас; щоб жити в умовах права, треба, щоб право жило в нас. Це ставить серйозні проблеми перед педагогікою" [10, с. 176]. Адже суть навчання не зводиться ні лише до передавання тим, хто навчається, готових знань, ні лише до розвитку в них засадничих вмінь, ні лише до стимулювання їхньої творчої діяльності. Для освіти має бути притаманне розумне, орієнтоване на сучасність, поєднання перспектив формування системи наукових знань із базових дисциплін із завданнями розвитку молоді, формування в неї творчих умінь і критичного мислення.

Принагідно треба мати на увазі, що передача досвіду не є винятковою характеристикою людини. Багато тварин передають своєму потомству необхідний для життя досвід, який не закладений генетично. Проте ніхто не зважиться серйозно стверджувати про наявність у них духовності, культури. Саме в культурі закумуляована "людська якість". Виникнувши разом із людиною, культура ввібрала в себе соціальний досвід, залишаючись ширшим, масштабнішим соціальним феноменом. Соціальний досвід як елемент культури набув її властивостей як цілого. Його змістом стало становлення людського в людині. Водночас тільки в контексті культури соціальний досвід піднімає людину над рівнем тварини, переводить її з вітального стану, зі сфери виживання в простір буття. Дитина, наділена певною біологічною програмою розвитку, потребує соціальних навичок. Водночас її необхідно вчити спілкування, поведінки, сформувати певні знання, навички й уміння. Людство розвивається саме тому, що кожне покоління передає наступному свій досвід. Ця передача досвіду відбувається через освіту й виховання. Простір соціальних відносин разом з умовами самої людини залишається одним із важ-

ливих чинників, які визначають вибір нею певного сценарію соціальної поведінки. Процес соціальної самосвідомості, обумовлений внутрішніми установками самої особистості, значною мірою визначається середовищем й умовами, у яких вона живе, її взаєминами з людьми, інститутами суспільства. Чим молодша людина, чим більш вільною від забобнів є її свідомість, тим легше відбувається процес її адаптації в соціумі. І навпаки, чим вона старша, тим складнішими виявляються раціональні мотиви таких процесів.

Передача соціального досвіду може відбуватися по-різному. У первісному суспільстві це здійснювалося в основному через імітацію, повторення, копіювання поведінки дорослих. У середні віки така передача відбувалася найчастіше через зазубрювання текстів. Проте із часом людство прийшло до переконання, що механічне повторення або заучування - не найкращі способи передачі соціального досвіду. Найбільший ефект досягається під час активної участі особистості в цьому процесі, при включенні її у творчу діяльність, спрямовану на пізнання, освоєння й перетворення навколишньої дійсності. Теза про те, що людина, перетворюючи дійсність, перетворює саму себе, має принципове значення. Але вона не заперечує всієї важливості процесу передачі старшими поколіннями й засвоєння новими поколіннями соціального досвіду людства. Перетворення дійсності неможливе без знайомства зі всім тим, що вже пізнане й створене людством, без освоєння багатства накопиченої культури. Необхідність передачі соціального досвіду підростає у міру виникнення одночасно з появою суспільства й існуватиме на всіх етапах його розвитку. Батьки передають свій досвід дітям, старші - молодшим, досвідченіші - менш досвідченим тощо.

Мало того, із розвитком суспільства досвід людства стає все більш об'ємним і багатограним. А це означає, що людині, яка живе в суспільстві, необхідно буде знати й уміти ще більше. Тобто школярю за той самий період навчання доведеться освоювати набагато більший за обсягом матеріал, ніж його попередникам. Збільшення обсягу знань спричинює ускладнення процесу їх передачі, який повинен стати ефективнішим і продуктивнішим. Отже, важливість і значущість процесу передачі накопиченого людством досвіду надалі зростатимуть.

Багато століть процес передачі соціального досвіду відбувався природним чином і не був предметом спеціального вивчення. На певному етапі розвитку людства був накопичений такий обсяг соціального досвіду, який неможливо було засвоїти в процесі природного існування індивіда. Дорослі стали спеціально навчати молодших окремих елементів власного досвіду. Із цієї миті процес передачі соціального досвіду виокремився й став цілеспрямованим. Здійснювався він під час взаємодії старшого з молодшим. Саме така взаємодія й отримала назву педагогічного процесу.

Метою цієї взаємодії є передача старшими й освоєння молодшими соціального досвіду, необхідного для життя й праці в суспільстві. Тому вона спрямована на те, що проявляє й викристалізовує суб'єктивні засади особистості - свідомість, сенс буття, цінності, переживання, особистий досвід тощо. Вагомою функцією передачі соціального досвіду, яка поєднує освіту й виховання, виявляється

навчання правил життя. Реалізація цієї функції передбачає й передачу досвіду соціальної та професійної поведінки, і формування необхідних (із позицій рівня суспільної культури) якостей, властивостей, звичок індивіда, і розвиток його здібностей (етичних - умінь розрізняти добро і зло; творчих - умінь проявляти свої задатки й здібності: фізичні, музичні, театральні та ін.), і вирішення приватних виховних завдань (виховання суспільної активності, переконаності, колективізму) тощо. Під цим оглядом навчання як передача знань, досвіду пізнання - це діалог між діяльностями навчання (яка здійснюється педагогом) й "учіння" (яке здійснюється учнем), спрямований на формування досвіду розуміння наукових і гуманістичних цінностей. "Виховання - це навчання принципів життя. Звернення до принципів надає вчителю можливість м'якого й тонкого регулювання процесу передачі соціального досвіду. Воно додає йому характеру самодіяльності, вносячи до нього ненасильницький елемент управління. Виховання може бути розглянуте і як спільна з учнем діяльність учителя, спрямована на розвиток здібностей додавати й породжувати сенс.

У зв'язку із цим з'являється можливість звертатися до того в особистості, що є найбільшою цінністю для людини. Загалом - це цінність її життя, яке в кожного народу має свій особливий сенс. Виховання як звернення до національних особистісних цінностей ефективніше з гуманістичного погляду. Воно скеровує учня до самостійної роботи над розбудовою своєї особистості, розвиваючи те, що найсприйнятливіше до розвитку з позицій чіткої і прихованої національної культури виховання" [11, с. 27-28]. Притому навчання в традиційному варіанті, мета якого полягає в накопиченні знань, умінь і навичок для подальшого використання їх у різних видах діяльності - це пряма передача знань і досвіду в готовій для запам'ятовування формі. Навчання в гуманістичному аспекті припускає необхідність розвитку й саморозвитку особистості під час освоєння нею знань, вироблення власних сенсів їх розуміння.

Висновки

Отже, головна соціальна функція освіти - створення умов для саморозвитку та життєтворчості особистості як суб'єкта педагогічного процесу, здатного адаптуватись до швидких змін ринку та нових технологій.

Пріоритети його морального розвитку та професійної підготовки повинні формуватись з урахуван-

ням культурно-історичного та соціального досвіду, перейнятого від попередніх поколінь.

З огляду на це, особистість педагога повинна служити прикладом для наслідування, адже тільки високий рівень сформованості педагогічної культури може забезпечити формування соціально-моральних цілей особистісної поведінки молоді людини.

Для того, щоб індивід засвоював і перетворював соціальний досвід, швидко адаптувався до умов життя, що постійно змінюється, освіта та виховання повинні закласти в ньому механізм рефлексії, збереження його індивідуальності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Смотрицький Є. Інструктивний лист про специфіку викладання гуманітарних дисциплін / Є. Смотрицький // Нива знань. Науково-методичний альманах. - 2001. - № 4. - С. 3-6.
2. Гудзик К. Освіта як шлях із минулого в майбутнє / К. Гудзик // Дзеркало тижня. - 2002. - 30 жовтня. - № 198.
3. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні (Педагогічні концепції). - К., 1997.
4. Освітні технології / [О. М. Пехота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська та ін. ; за заг. ред. О. М. Пехоти]. - К., А.С.К., 2001.
5. Бойков В. Э. Состояние и проблемы формирования исторической памяти ("круглый стол") / В. Э. Бойков // Социологические исследования. - 2002. - № 8.
6. Каган М. С. Человеческая деятельность / М. С. Каган. - М., 1974.
7. Родненкова Т. Молодь у пошуках змісту: нові цінності старої системи? / Т. Родненкова // Ї. - 2007. - № 46.
8. Бузький М. П. Гуманітаризація преподавання філософії в вузе / М. П. Бузький // Новые технологи обучения. Республиканский научно-методический сборник. - К., 1991. - Вып. 1. - С. 122-130.
9. Жихаревич М. Е. Проблемы теории гражданского образования / М. Е. Жихаревич // Философия образования. - 2003. - № 7.
10. Сластенин В. А. Педагогика / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; [под ред. В. А. Сластенина]. - М. : Изд. центр "Академия", 2002. - 576 с.
11. Бондаревская Е. В. Аксиологический (ценностный) план рассмотрения воспитания и обучения / Е. В. Бондаревская, С. В. Кульневич // Общая стратегия воспитания в образовательной системе России (к постановке проблемы) : [коллектив. моногр. : в 2 кн.] / под общ. ред. И. А. Зимней. - М. : Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2001. - Кн. 1. - С. 27-32.
12. Дидактика средней школы / [под ред. М. Н. Скаткина]. - М. : Просвещение, 1982.

O. Dzhura

EDUCATION: TRANSFER OF KNOWLEDGE AND CULTURE

The article deals with the problem of education as a transferring process of knowledge and culture. The author emphasizes the key role of a teacher in the development of individual functions of a person as a subject of an educational process. Great attention is paid to the translation of social experience from the old generation to the new one and its impact on the self-development of an individual.

Key words: an individual, self-development of an individual, knowledge transformation, professional socialization, externalization, combination, internationalization, educational (pedagogical) culture, transfer of social experience.

© О. Джура

Надійшла до редакції 02.07.2012

№ 4 (118) липень-серпень 2012 р.